

Кульчицький В. (2015). Патріотичне виховання як педагогічна організація процесу оволодіння особистістю соціальним досвідом, *Social Work and Education*, Vol.2 № 1, С. 35-39.

Кульчицький Віталій,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ОВОЛОДІННЯ ОСОБИСТІСТЮ СОЦІАЛЬНИМ ДОСВІДОМ

Найважливішою сферою людської діяльності є наука. Вона є культурною домінантою нашого часу, має потужний потенціал для якісного перетворення людини і світу, і тому на ній лежить відповідальність за подальший розвиток людства (В.В.Кізіма, В.І.Онопрієнко, Н.Ю.Теппер, Л.В.Шеєнко та ін.). Важливою складовою наукової системи є педагогіка, предметом якої є виховання й розвиток особистості. Тому завжди актуальним завданням є дослідження такого складного явища, яким є педагогічна наука, її змісту, структури, рушійних сил та головних чинників розвитку, її результатів.

Нова історична епоха розвитку української держави не тільки ставить нові завдання патріотичного виховання молоді, але й актуалізує необхідність осмислення й обґрунтування нових концептуальних підходів до його здійснення.

Сучасне розуміння патріотизму зумовлене соціальним замовленням української держави в галузі освіти й виховання, котра конкретизується у «Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), «Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти» й «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності». Зокрема, щодо останнього, документу, то в ньому під патріотизмом розуміється любов до свого народу, до України [2].

Виховання молодого покоління, набуття молоддю соціальної зрілості – це один із аспектів, який вивчає соціальна педагогіка. Саме ця педагогічна наука виконує функцію цілісного систематичного аналізу молоді, досліджуючи її з позиції динамічних змін у найважливіших сферах життя: політичній, економічній, соціальній та духовній.

Доведено, що особистість формується в процесі соціалізації, тобто в результаті засвоєння суспільного досвіду через включення її в широку систему оточуючого соціального середовища.

Враховуючи, що сучасне покоління живе в епоху зростання ролі особи як творця соціального світу і творця самої себе, прагнення людини бути активно причетною до своєї історичної і особистісної долі, до самореалізації зумовлено не тільки ускладненням світу і значним підвищенням його динамізму, але й зростанням потреб сучасної людини, яка піднялася на якісно вищий ступінь свого соціокультурного розвитку, ніж попередні покоління [3, с. 89-96].

Концепція формування особистості, що вважає індивіда об'єктом, якості якого прямо залежать від вихователя-суб'єкта, котрий жорстко регламентує їх зовнішніми вимогами, не може не призвести до певних перекосів у системі освіти. Відтак постає гостра потреба виробити такі концептуальні підходи, які могли б стати принципами організації нової системи виховання.

На сьогодні перед нашою державою стоїть завдання – виховання у молодого покоління почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, толерантності, забезпечення створення умов для інтелектуального, культурного та фізичного розвитку, реалізації науково-технічного та творчого потенціалу молодих громадян.

Отже, українське суспільство потребує нового типу особистості з такими основними характеристиками, як індивідуальність, творча активність і здатність орієнтуватись на майбутнє: уміння прогнозувати, фантазувати, гнучко переходити в нові види діяльності навіть в ситуації невизначеності.

В Українській державі, що сповідує європейські цінності, патріотичне виховання має бути спрямоване на формування у молодого покоління національної свідомості, любові до України, турботи про благо українського народу, вміння цивілізованим шляхом відстоювати права й свободи громадян, сприяти громадянському миру та злагоді в суспільстві. Патріотичне виховання має бути залучене до формування і розвитку такої особистості, якій буде притаманна висока самосвідомість, готовність до виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, незалежності та цілісності України, утвердження національного суверенітету держави.

У науковій психологічній літературі патріотизм розглядається як одна із складових цивільних цінностей людини, до яких так само відносяться: ідентичність з національним співтовариством; глибоке усвідомлення виняткової ролі рідної мови в житті нації, держави; відповідальність за долю нації; пошана до інших національних співтовариств [1, с. 50].

Патріотизм, будучи складовою цивільних ціннісних орієнтацій, безумовно може виступати одиницею виміру духовної зрілості особи, давати внутрішню опору і впливати на формування життєвих виборів. Основним проявом патріотизму називають любов до своєї Вітчизни, свого народу. У цьому сенсі необхідно розуміти феноменологію самого почуття любові, а так само механізми формування здатності любити.

На основі цього сучасна наука прагне здійснити переоцінку тих концепцій виховання, що традиційно базуються на провідному значенні цілеспрямованого впливу на особистість у процесі її формування, і вийти на проблему соціалізації як процес саморозвитку особистості, її життєвого визначення в культурі, в соціумі. Сучасне раціоналізоване і вербалізоване навчання, як би воно не змінювало своїх стандартів, все одно працює переважно на компетентність. Умови нової культурної ситуації потребують не тільки вдосконалення процесу навчання, яке саме по собі «потягне за собою розвиток», а передусім створення і розвитку соціалізуючого потенціалу освіти. Необхідність зміни парадигми системи освіти зумовлена не тільки зрушеннями в системі суспільних відносин, але й диктується логікою розвитку науки, ступенем прогресу тих її галузей, які так чи інакше зачіпають проблеми, пов'язані з педагогічним знанням та патріотичним вихованням [4, с. 55-64].

Нові підходи до вирішення проблем соціалізації зумовлені також зростанням інтересу в різних галузях гуманітарного знання до питання взаємовідносин «дитина – суспільство» та їх осмисленням у зв'язку з трансформаційними процесами в суспільстві [6, с. 20-32].

Отже, зміни, які відбулися в соціально-історичних умовах та в логіці розвитку наук про людину наприкінці ХХ століття, зумовили необхідність переходу до нової парадигми освіти, в якій педагогічна наука поряд з вихованням у свій предмет включає соціалізацію. Таким чином, виховання, зокрема патріотичне, як цілеспрямований процес організації оволодіння соціальним досвідом є складовою процесу соціалізації. Слід зазначити також, що виховання є необхідною складовою, оскільки в процесі соціалізації дитини неодмінно виникають явища та ситуації, що потребують певного узгодженого соціального впливу і реальної педагогічної дії, конкретного педагогічного інструментування. У зв'язку з цим, актуальним стає дослідження механізмів становлення соціального досвіду дитини.

Сучасні умови життя в Україні висувають перед освітою якісно нові завдання у сфері виховання молоді, розв'язання яких допоможе подолати існуючий формалізм у змісті роботи освітніх закладів. Виховання громадян України носить національний характер, базується на національних традиціях українського народу, є ідейною силою національно-патріотичної свідомості молодої людини [5, с. 80-84].

О.Вишневський виділяє три етапи розвитку патріотичної свідомості дитини та людини взагалі:

1. Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення є основою, фундаментом патріотичного виховання і здійснюється переважно в батьківській родині та в школі. Він припадає на дошкільний і молодший шкільний вік. На цьому етапі формується почуття патріотизму.

2. Етап національно-політичного самоусвідомлення, припадає на підлітковий вік, коли дитина з лона сім'ї та школи переходить у громадське середовище. На цьому етапі відбувається приєднання юнацтва до різноманітних дитячих й молодіжних громадських, політичних організацій і об'єднань, які в змозі

допомогти виховати сьогоденного школяра, завтрашнього громадянина України.

3. Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення, коли поняття «національного» виходить за межі етнічності та сягає рівня державності. Характерними рисами даного етапу є вияв любові, поваги до своєї держави як головної мети нації [9, с. 36]. Таким чином, проходження даних етапів свідчить про громадянсько-патріотичну зрілість людини.

У соціально-психологічній літературі акцентується увага на такому механізмі становлення соціального досвіду дитини, як діяльність, котра є і способом, і умовою, і формою виявлення культурно-історичного соціального досвіду. Польський письменник Ц. Норвіда зазначає: «людина, щоб бути щасливою, має знати, навіщо жити, для чого жити, за що вмерти» [8, с. 153]. Тому крім почуттів і переконань, важливим є діяльність – аспект патріотичного виховання.

Патріотична діяльність включає: усвідомлення глибокого зв'язку з народом, участь у його справах, турбота про його благо; збереження та примноження культури, традицій, звичаїв, обрядів рідної країни; дотримання вироблених народом моральних норм і правил, законів держави; знання символів своєї Батьківщини; діяльність, спрямовану на утвердження державності свого народу, зміцнення належності своєї держави та готовність її відстоювати; знання історії свого роду, народу, прихильність до рідних місць; сумлінне виконання своїх обов'язків у навчанні, вміння творчо працювати.

Таким чином, патріотичне виховання як педагогічна організація процесу оволодіння особистістю соціальним досвідом повинно виходити з усвідомлення багатокomпонентності цієї системи досвіду, змінності всіх її складових, домінуванні в ній такого компонента, як самовизначення особистості.

Молода людина оволодіває соціальним досвідом різними шляхами. По-перше, це оволодіння відбувається стихійно, бо дитина з перших кроків свого буття вибудовує індивідуальне життя. Як член суспільства, вона не пасивно втілює впливи оточуючого середовища, а, включаючись у спільні з іншими людьми акти поведінки, засвоює соціальний досвід.

По-друге, оволодіння соціальним досвідом реалізується також як цілеспрямований процес, як нормативне (спеціально організоване суспільством у відповідності з його соціально-економічною структурою, ідеологією, культурою, цілями) виховання, освіта, навчання [7, с. 6-9].

Отже, кожна молода людина є активним учасником розбудови громадянського суспільства, відіграє в ньому важливу роль та несе відповідальність у процесах прийняття рішень на всіх рівнях, які впливають на їх життя, а держава забезпечує доступ молоді до відповідних та необхідних програм та послуг незалежно від статі, географічного положення, соціального, культурного, економічного чинників.

Підводячи підсумки, зазначимо, що найголовнішим завданням, яке постає перед соціопедагогічною наукою є створення такої системи освіти та виховання, яка була б спроможною забезпечити формування у

індивідів високих особистісних якостей, головні з яких – психологічна та організаційна готовність до орієнтації на власні сили у виконанні життєвих завдань, патріотична свідомість, високий рівень мотивації до досягнення життєвого успіху, здатність до нагромадження, відновлення та раціонального використання життєвої енергії.

Список використаної літератури:

1. Боришевський М. Й. Соціально-психологічна сутність та генеза духовності особистості / М. Й. Боришевський // Збірник наукових праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Т.ХІ. Ч.5. – К., 2009. – С. 50–58.
2. Галузинський І. А., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посіб. / І. А. Галузинський, М. Б. Євтух. – К.: Наша школа, 1996. – 347 с.
3. Гапон Ю. Соціально-педагогічні основи виховання у світлі результатів соціального дослідження / Ю. Гапон // Педагогіка і психологія. – К., 2005. – №1. – С. 89-96.
4. Завалевський Ю. Проблеми соціально-громадянського виховання та підходи до її розв'язання в історії теоретичної думки / Ю. Завалевський // Педагогіка і психологія. – К., 2002. – №4. – С. 55-64.
5. Литвиненко С.А. Виховання як соціально-культурний феномен / С.А. Литвиненко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне: РДГУ, 2001. – Вип. 16. – С. 80-84.
6. Москаленко В. Проблема виховання в контексті соціалізації особистості / В. Москаленко // Соціальна психологія. – К., 2005. – №3. – С. 20-32.
7. Радул В. Соціальний характер виховання / В. Радул // Шлях освіти. – К., 2004. – №3. – С. 6-9.
8. Татаркевич В. О счастье и совершенстве человека / В. Татаркевич. – М.: Прогресс, 1981. – 367 с.
9. Хорламова О. Л., Кравченко Т. В. Виховання у дітей в сім'ї патріотизму як життєвої цінності / О. Л. Хорламова, Т. В. Кравченко // Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах: Матер. Звітної наук.-практич. конф. – К., 1999. – С. 34–37.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2015

Стаття прийнята до друку 05.04.2015